

A szőlőtermesztés és borászat minőségi fejlesztésének tényezői

Urbán A.

Hegyközségek Nemzeti Tanácsa – Terméktanács
1054 Budapest, Alkotmány u. 29.

INTERNATIONAL
JOURNAL OF
HORTICULTURAL
SCIENCE

AGROINFORM
Publishing House, Hungary

Összefoglalás

A szőlő-bor ágazat fejlesztését a szerző olyan közös feladatként határozza meg, ami fontosságánál fogva, – mivel 100–150 ezer családnak ad megélhetést, 80–100 millió \$ export árbevételt tesz lehetővé – mindenképpen kormányzati szerepvállalást igényel. Mintegy 100 ezer ha ültetvényfelülettel elérhető az évi 4–4,5 millió hl bortermés, amiből mintegy 1–1,3 millió hl-t tesz ki az export.

Az ültetvénylétesítés mértéke évi 3000 ha lehetne, ez azonban csak a jelenlegi szint tartását tenné lehetővé.

Quality improvement in viticulture and winery

Summary

The author determines the development of the grape and wine production branches as a very cogent common task. Because of its importance this sector enables the livelihood of 100–150 thousand families and also of \$ 80–100 million export income. A state subsidy is indispensable to the realization of that project. In the author's opinion on round 100 000 ha plantation area yearly 4–4.5 million hl wine can be produced, therefrom the export may amount to 1–1.3 million hl.

Yearly 3000 ha vineyards should be planted in order to maintain the present production capacity.

1. Ágazati helyzetkép

1.1. Hagyományok

Magyarország területén a szőlő őshonos növény, szőlőművelésre utaló régészeti leletek alapján több mint 2000 éve az itt élők folyamatosan foglalkoznak szőlőműveléssel. A szőlőtermesztés és borkészítés szervesen illeszkedik hazánk kultúrájába. Egyes máig élő hagyományok meghatározzák a borvidékeket, a forgalmazott borok jellegét, megjelenését, ezek a hagyományok **marketingértékkel** beépülnek a kereskedelmi aktivitásokba.

1.2. Ökológiai feltételek

A bor egyik jellemzője, hogy az **előállításának helye minőségképző** tényező, egyedivé teszi a terméket. A szőlőtermesztés hatékonysága, az előállítható bor jellege a szőlőfajta, a technológia és az évjárat hatások mellett nagyban függ a termőhely ökológiai viszonyaitól. Ráadásul ez az adottság emberi beavatkozás révén csak csekély mértékben alakítható, alkalmazkodni kell a meglévő feltételekhez.

Magyarország a szőlőtermesztés északi határán fekszik, **klimatikus adottságaink elsősorban a fehérborkészítésnek kedveznek**. A fény- és csapadékviszonyok általánosan, a domborzati és hőmérsékleti viszonyok viszont már korlátozottan teszik lehetővé a szőlőtermesztést. Ezért a szőlőtermesztésre alkalmas helyekre – **borvidékekre, bortermőhe-**

lyekre koncentrálódik az ország ültetvényfelületének 80%-a.

A nyolcvanas évek elején indított, tudományos megalapozottságú termőhelyi minősítés eredményeként 397 ezer hektár minősített területből 191 ezer hektár bizonyult szőlőtermesztésre kiválóan alkalmas, I. osztályú területnek. Mindez jól számszerűsíti a **szőlőművelés terén fellelhető és ma ki nem használt ökológiai potenciált.**

1.3. A szőlő-bor ágazat helyzete

A szőlő **ültetvényfelületét tekintve az ültetvényes kultúrákból a legnagyobb** területű növényfaj, a KSH adatok alapján a szőlőültetvények területe nagyobb, mint a gyümölcsé összesen.

Az ültetvények jelentős része borvidéki területekre koncentráltan található. Egyes térségekben a mezőgazdaságilag művelt terület 14–15%-át teszi ki a szőlő részaránya. Ez – figyelembe véve a szőlőművelésnek pl. a gabonatermesztéshez képest 6–8 szoros élők munkai igényét – azt jelenti, hogy az adott területen a szőlőnövény a foglalkoztatás szempontjából

A szőlő- és gyümölcsstermesztés területi adatai (1997.)

	szőlő (ha)	gyümölcs (ha)
Összes terület:	129 658	96 319
– ebből termőterület	99 099	73 255

Forrás: KSH

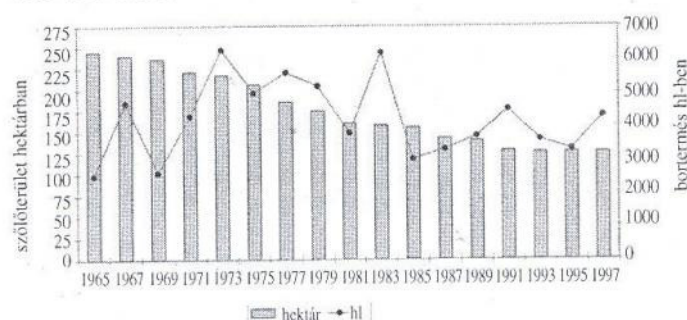
meghatározó. Országos szinten 100–150 ezer család megélhetésének megalapozója, kiegészítője a szőlő-bor értékesítése révén elérhető jövedelem.

Az **ültetvények jelentős nemzeti értéket, vagyont képviselnek**. A telepítés előkészítéséhez szükséges beruházások (melioráció, feltáró utak stb.) az oltványok és táंबरendezés költségei, a földterület hasznosításának legalább 30 éves meghatározottsága miatt az ültetvények a földértéken felüli hozzáadott értéket testesítenek meg.

A **szőlő 94–95%-át borként feldolgozva kerül használatra fel**. Ennek feltétele kizárólag a szüreti időszakban használt feldolgozórendszer, a csaknem 9 millió hektoliteres tároló- és pincekapacitás, a borkezelés technikai infrastruktúrája és a palackozás-kiszérelés speciális rendszere, mely fejlesztésre szorul.

Az éves szinten előállított 3,5–4,5 millió hl bor **gyakorlatilag teljes mértékben fedezi a hazai ellátást** (3 millió hl), és 1–1,3 millió hl exportot tesz lehetővé átlag **80–100 millió \$-os exportárbevétel** mellett (1. ábra és 1. táblázat). Az önellátás magas szintje az importot a választékbővítés, illetve a kereskedelmi viszonyosság szintjén tartja.

1. ábra. Magyarország szőlőterületének és borkészítésének alakulása 1965–1997 között

Forrás: KSH, FVM

Szőlőterület = szőlő művelés-módban nyilvántartott terület

Készítette: HNT

A központi költségvetés szempontjából nem elhanyagolható körülmény, hogy a belföldi forgalomhoz kapcsolódó adók – ÁFA, fogyasztási adó – révén az ágazat jelenleg is a jövedelemtermelő képességén felüli befizető.

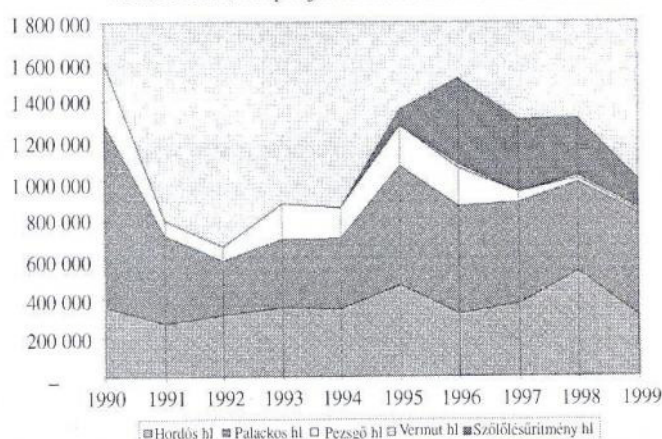
Bár nehezen forintosítható, nem szabad elhanyagolni azt a szellemi infrastruktúrát sem (szakértelmet, tapasztalatot, tudományos ismerettömeget), amely közvetlen és közvetett módon kapcsolódik az ágazathoz. Ráadásul a **bor olyan termék, amely alkalmas a pozitív országimázs megjelenítésére**.

Összességében megállapítható, hogy a fent említett indokok alapján az **ágazat működtetéséről nem lehet lemondani**. Az ökológiai potenciál, az ágazatban megtestesülő gazdasági és humán lehetőségek kiaknázásához szükséges feltételek megteremtése révén, a jelenlegi termelési volumen megtartásával kell az ágazat továbbélését biztosítani. Nincs olyan termék és tevékenység, mely a borgazdaság esetleges leépülése után helyébe léphetne, foglalkoztatási és jövedelemszerzési alternatívát jelentene. A feszültségek kezelésére ebből az alapállásból kell kiindulni.

1. táblázat. Bortermékek exportjának szerkezete 1990–1998 között (hl)

Évek	Hordós	Palackos	Pezsgő	Vermut	Szőlőlé-sűrítvény	Összesen
1990	361 435	925 587	311 101			1 598 123
1991	274 837	445 461	80 397			800 695
1992	319 762	273 351	73 634		400	667 147
1993	353 725	346 916	178 482		630	879 753
1994	348 850	358 209	152 696		1 400	861 155
1995	467 287	600 852	204 674		81 131	1 353 944
1996	325 216	544 705	191 592	14 206	441 477	1 517 196
1997	372 503	515 307	50 499	1 693	364 530	1 304 532
1998	541 424	450 111	19 190	11 683	288 927	1 311 335
1999	310 224	517 040	15 835	12 582	143 285	998 966

A bortermékek exportjának szerkezete 1990–1998 között

Forrás: SzBSz – HNT

2. Az EU csatlakozás várható perspektívái, ágazati hatásai

A világ borkészítésének 70%-a az európai borkészítő országokból kerül ki. A legnagyobb borkészítő és a nemzetközi borkereskedelem szempontjából meghatározó országok az EU tagállami közé tartoznak.

Magyarország csatlakozása a kialakult és stabilizálódott külső piaci kapcsolatok révén nem borítja fel az EU kényes borkészítő egyensúlyát. Ráadásul a magyar borkészítés jogi szabályozása sok tekintetben megfelel az EU borkészítő előírásainak.

A csatlakozás kapcsán **100 ezer ha-os ültetvényfelülettel 4–4,5 millió hl-es termelési kvóta biztosítása célszerű**. Mindenképpen törekedni kellene a magyar érdekek érvényesítésére a tokaji borkülönlegességek egyedi besorolása, Magyarország zónabeosztása, és az 1993-ban megkötött eredetgarancia-megállapodás EU részről vállalt kötelezettségeinek – elzászi és olasz tokaji névhasználat megszüntetése – megkövetelése végett.

Ugyancsak markáns érdekérvényesítés szükséges a harmadik országok vonatkozásában a tokaji eredetmegjelölés – pl. szlovák tokaji – ügyében.

A belső piacra a csatlakozás főként az asztali borok, az olcsóbb meghatározott termőhelyről származó minőségi borok vonatkozásában gyakorol majd hatást. Az EU-n belül

éves szinten 20–30 millió hl borfelesleg keletkezik, főként asztali bor minőségben. A csatlakozást követően a jelenlegi vámvédelem megszűnésével ezek az asztali borok a magyar borpiacon is versenyképes áron fognak megjelenni, és erős konkurenciát hozhatnak a hazai gyengébb technológiai felteltekkel dolgozó termelőknek (2. táblázat).

2. táblázat. Magyarország borimportja

Év	Me: hl				
	Hordós	Palackos	Pezsgő	Must	Összesen
1980	137 987	3 493	10 678		152 158
1981	397 061	6 081	17 500		420 642
1982	571 380	28 950	29 152		629 482
1983	209 854	30 068	29 942		269 864
1984	234 436	2 902	20 814		258 152
1985	711 212	25 236	20 620		757 068
1986	922 827	51 774	44 946		1 019 547
1987	402 540	16 718	83 726		502 984
1988	319 320	466	51 617		371 403
1989	108 903	5 702	17 788		132 393
1990	206 787	1 961	13 657	10 350	222 405
1991	79 991	7 660	23 680	12 990	90 331
1992	80 503	1 563	7 310	10 050	89 376
1993	81 520	1 583	13 370	6 410	102 883
1994	58 665	2 861	14 220	6 790	82 536
1995	23 574	4 211	5 081	6 618	39 484
1996	47 088	4 381	4 634		56 103
1997	28 944	4 566	2 686	9 497	45 693
1998	14 765	6 947	2 840	7 378	31 930
1999	12 024	5 833	3 296	2 737	23 890

Az asztali borok, az olcsóbb meghatározott termőhelyről származó minőségi borok mellett feszültséget okozhat, hogy a magyar szőlő-bortermelők számottevő része tőkeerő, gazdasági potenciál tekintetében nem versenyképes az EU-tagországok termelőivel.

Az ágazat fejlesztésével kapcsolatos szándék egyik mozgató rugója a korszerűsítés, ésszerűsítés ágazaton belüli igénye, a másik az EU-csatlakozásból adódó harmonizációs feladatok. E két szándék eredőjeként olyan szabályozási és intézményrendszer kialakítása szükséges, mely harmonizál az uniós előírásokkal, de alkalmas a magyar sajátosságok érvényre juttatására és működőképes a hazai viszonyaink között.

Egyértelmű, hogy az alkalmazkodás fő iránya az esetek döntő többségében az EU-szabályozás átvétele (pl. exportá-

ogatás), de indokolt esetben kizárólag a csatlakozási tárgyalások keretében érvényesíthető nemzeti érdekeket derogáció útján meg kell jeleníteni, vagy a harmonizált forma életbe léptetését a csatlakozás időpontjáig el kell halasztani.

A szőlő- és bortermelés a csatlakozást követően is perspektivikus ágazat maradhat. A hagyományok, az ökológiai adottságok, a tárgyi és szellemi infrastruktúra, az EU-érdekeket nem sértő, kialakult exportpiacok révén van reális esély az elviselhető veszteséggel történő csatlakozásra.

3. A szőlőtermesztés és a borászat fejlesztése

A magyarországi szőlőültetvények területe az elmúlt 30 évben több ezer hektárral csökkent. A területcsökkenést a korszerűsödő termesztési technológiák és a megmaradó ültetvények fokozódó terhelése egy ideig kompenzálta. Ültetvényeink termőpotenciálja azonban az elöregedés, az újratelepítések csökkenésének, a felújítások elmaradásának hatására kritikus szintre csökkent.

A magyar szőlő- és bortermelés az elmúlt 10 évben piaci viszonyai szempontjából is lényeges változásokon ment keresztül. A 90-es évek elején lejátszódott geopolitikai változások hatására szinte egyik napról a másikra megszűntek tradicionális kelet-európai exportpiacaink. Mintegy 2,4 millió hl bor és bor alapú termék exportjának átirányítását kellett megoldani minden átmenet nélkül (3. táblázat).

A hazai piac felértékelődése, a belföldön hirtelen megjelent terméktömeg évekre konzerválta a borok alacsony fogyasztói árszintjét, leszorította a szőlő és bor felvásárlási árát, tovább mélyítve az ágazat gazdasági ellehetetlenülését. A már akkor is forráshiányos ágazat szereplőinek gazdasági helyzete tovább romlott. Esély sem mutatkozott az infláció révén jelentkező energia- és segédanyag-árnövekedésnek a bor fogyasztói árában történő érvényesítésére. Folyamatosan romlik az ágazatban dolgozók jelentős részének jövedelemtermelő képessége!

Összehasonlításként érdemes megnézni, hogy egyes világban lévőnek kikiáltott mezőgazdasági termékekhez mérten hogyan alakult a bor és a borszőlő termelői ára. Ha a figyelem homlokterében lévő búza és a majdnem EU termelői

3. táblázat. Borászati termékek exportja 1991–1998-as években

Évek	1991			1992			1993			1994		
	Mennyiség hl	Érték e USD	Átlagár USD/l	Mennyiség hl	Érték e USD	Átlagár USD/l	Mennyiség hl	Érték e USD	Átlagár USD/l	Mennyiség hl	Érték e USD	Átlagár USD/l
Mindösszesen	800 695	47 700	0,60	667 377	65 872	0,99	871 865	81 838	0,94	940 889	94 952	1,01
Európa összesen	748 698	39 448	0,53	617 907	58 411	0,95	808 023	74 649	0,92	884 482	88 449	1,00
Közös piac	270 934	22 856	0,84	299 048	27 880	0,93	339 926	23 641	0,70	288 358	27 033	0,94
EFTA összesen	102 717	6 532	0,64	88 837	6 794	0,76	72 843	5 064	0,70	77 507	6 036	0,78
CEFTA összesen	151 800	7 350	0,48	54 854	7 218	1,32	41 815	3 536	0,85	183 595	8 335	0,45
Balti államok	0	0	0,00	3 346	457	1,37	17 075	2 077	1,22	16 500	2 126	1,29
Volt Szovjetunió	197 415	1 675	0,08	135 442	14 428	1,07	321 449	39 580	1,23	296 764	43 039	1,45
Egyéb Európai	25 832	1 035	0,40	36 380	1 634	0,45	14 915	751	0,50	21 758	1 880	0,86
Amerika összesen	41 241	7 368	1,79	45 632	6 490	1,42	59 307	6 386	1,08	46 694	5 206	1,11
Afrika összesen	2 632	689	2,62	3 516	916	2,60	4 270	751	1,76	8 670	1 082	1,25
Ázsia összesen	2 632	689	2,62	3 516	916	2,60	4 270	751	1,76	8 670	1 082	1,25
Óceánia összesen	7 425	73	0,10	213	42	1,97	179	37	2,07	452	102	2,26
Más országok	0	0	0,00	0	0	0,00	12	4	3,33	0	0	0,00

3. táblázat. Borászati termékek exportja 1991–1998-as években (folytatás)

Évek	1995			1996			1997			1998		
	Mennyiség hl	Érték e USD	Átlagár USD/l	Mennyiség hl	Érték e USD	Átlagár USD/l	Mennyiség hl	Érték e USD	Átlagár USD/l	Mennyiség hl	Érték e USD	Átlagár USD/l
Mindösszesen	1 339 148	128 154	0,96	1 529 079	114 297	0,75	1 320 806	107 906	0,82	1 311 334	101 490	0,77
Európa összesen	1 279 683	122 409	0,96	1 459 989	107 117	0,73	1 241 771	99 148	0,80	1 237 173	92 011	0,74
Közös Piac	392 557	37 903	0,97	448 751	41 896	0,93	437 711	49 764	1,14	447 888	52 720	1,18
EFTA összesen	34 908	2 080	0,60	14 388	1 411	0,98	14 219	1 539	1,08	12 895	1 241	0,59
CEFTA összesen	318 771	16 076	0,50	557 399	25 206	0,45	463 699	18 513	0,40	464 912	17 766	1,77
Balti államok	32 623	3 142	0,96	62 200	5 515	0,89	54 204	6 328	1,17	44 483	5 027	1,40
Volt Szovjetunió	487 503	61 070	1,25	343 881	31 291	0,91	266 181	22 646	0,85	266 005	15 185	0,81
Egyéb Európai	13 320	2 138	1,61	33 370	1 798	0,54	5 756	357	0,62	990	73	3,09
Amerika összesen	42 905	3 991	0,93	49 504	4 761	0,96	49 504	4 762	0,96	33 989	4 102	1,55
Afrika összesen	14 201	1 375	0,97	16 635	2 048	1,23	28 250	3 785	1,34	39 149	5 194	1,59
Ázsia összesen	14 201	1 375	0,97	16 635	2 048	1,23	28 250	3 785	1,34	39 149	5 194	1,64
Óceánia összesen	540	92	1,70	1 184	147	1,24	777	171	2,20	495	98	7,00
Más országok	545	99	1,82	559	141	2,52	0	0	0,00	0	0	0,00

árszínvonalú vágósertés válságtermék, akkor a borszőlő és a bor mindenképpen annak tekintendő. Sajnos az értékesítési kényszer a külpiacon elért árakban is megmutatkozik.

A helyettesítő termékek esetében is az „előkelő” utolsó helyen áll a bor. Ha megvizsgáljuk az asztali bor, a világos sör és kommersz rum, pálinka nominál- és reálárváltozását a verseny egyértelmű vesztese a bor.

A korábban meghatározó integrátorok nagy része a gazdasági társaságokká történő átalakítás során vagy felszámolásra került, vagy részekre, kisebb gazdálkodó egységekké alakulva kísérelték meg az alkalmazkodást a piaci körülményekhez. A szőlőtermelők jelentős része feldolgozó-borászati kapacitások hiányában, az önköltség alatti áron történő szőlőkenti értékesítés, a bérfeldolgozás és saját forgalmazás vagy a termelésből való kivonulás között választhatott.

Ennek következtében a pénzügyi források (megfelelő szintű hitelek, támogatások) nélkül, megfelelő infrastruktúra hiányában a legalacsonyabb kezeltségi szinten a végfogyasztónak történő „kannás” értékesítés vált a legfőbb belföldi értékesítési csatornává. A fogyasztóért, a piacért való kíméletlen harcban a szőlő és a bor egyre ellenőrizetlenebb áramlása indult be a termőhelyek és fogyasztási centrumok között.

A gazdasági, szakmai szabályozás és ellenőrzés késéssel követte a folyamatokat. A kialakult kényszerforgalmazási csatorna áttekinthetetlenül tette az ágazati folyamatokat, és megteremtette a hamisítványok piacra jutásának lehetőségét. Az ellenőrizetlen forgalmazáshoz kapcsolódó adómegkerülés révén vált gazdaságossá sokak számára a forgalmazás, és az ellenőrizhető tevékenységet folytatók nagymértékben kiszorultak a piacról. A megfelelő elrettentő erővel bíró szankciók hiányában a lebukott szeszhamisítók is előszeretettel nevezték „bornak” a lefoglalt cefrét, hiszen ebben az eljárási körben a kiszabható bírság töredéke volt a jövedéki termékekre vonatkozóan.

A negatív hatásokat erősítette a kárpótlási folyamat elhúzódása. Tényleges vagy a művelés iránt elkötelezett tulajdonos hiányában jelentős felületű ültetvény semmisült meg. **Az értékesítési gondok eredményeként minimumra csökkent a telepítési kedv. Az ültetvények elöregedése, a zsaroló művelés tovább csökkentette a szőlőültetvények biológiai potenciálját.**

Időközben a külpiacon stabilizálódtak és a helyettesítő termékekhez (sör, égetett szeszek) mérten alacsony áru bor piacot nyert a hazai fogyasztásban. Ez a piacnyerés, az áttekinthetetlen forgalmazási lehetőség és a csekély kockázat felkelte a szabad tőkével rendelkező hamisítók érdeklődését.

Alapvető változást hozott a hegyközségi szervezet 1994-ben történő ismételt életre hívása és a szőlő- és bortermeles jogi szabályozásának törvényi szintre emelése (1997. évi CXXI. törvény), ennek keretében a hatósági jogkörök és szankciók kiegészítése. A hegyközségi szervezethez rendelt adatszolgáltatási kötelezettséget a rendteremtés szándékával vezették be.

A küszöbön álló EU-csatlakozás ágazati feltételeinek megteremtése kapcsán számos feladat és lehetőség kínálkozik az ágazati szabályozás átalakítására.

Az ágazat felzárkóztatása, a tőkehiányból adódó feszültségek enyhítése végett az ültetvénytelepítési támogatás, a szőlőtermesztési és borkészítési technológia fejlesztése és a piacra jutás támogatása a legfontosabb.

3.1. Az ültetvénylétesítés és a szaporítóanyag-termesztés támogatása

Szőlészeti és borászati vonatkozásban az ültetvénytelepítés és a szaporítóanyag-előállítás támogatása a legfontosabb. A tapasztalatok szerint a jelenlegi támogatási konstrukció és mérték nem képes az ország ültetvényfelületét fenntartó méretű telepítést indukálni. Az ültetvény szint megtartásához 3000 ha/éves, a fajtaváltáshoz vagy rekonstrukciós méretű telepítéshez évente 5000 ha új ültetvény szükséges.

A statisztikai jelentési kötelezettség szabályaiból adódóan lényeges eltérés tapasztalható a KSH és a szaktárca adatai között. A KSH-nak nincs rálátása a támogatással megvalósuló nem gazdasági társasági körben történő telepítésekről.

Az FVM adatok jelzik, hogy a jelenlegi támogatási feltételek milyen mérvű támogatás indukálására képesek.

Ezért szükségesnek látjuk az **ültetvénytámogatást** egyeztetett szakmai feltételekkel az OMMI által ellenőrzött és jegyzőkönyvvel bizonylatolt kivitelezés mellett **normatív**

Szőlőtelepítések alakulása (hektár)

Év	KSH	FVM
1996	193	1050
1997	147	758
1998	134	1170

támogatásként meghirdetni. Javasolt támogatási mérték a térállástól, hektáronkénti tőkeszámtól, sik vidéki, hegyvidéki és tokaj-hegyaljai jellegtől függően a várható teljes telepítési költség 60%-át fedező normatív hozzájárulás formájában meghirdetni. A nagy tőkeszámú ültetvények esetében a szakmailag szabályozott és ellenőrzött feltételek mellett a felújítás, az **átoltás** is támogatandó.

A **borvidékre jellemző**, igazolt jelentőségű **régi szőlőfajták telepítése** esetében, borvidékenként 30 ha mértékig, ezekre a fajtákra a törzsültetvényekhez hasonló, 80%-os támogatási szinten kalkulált normatíva meghirdetése szükséges. A **melioráció támogatása** esetében maradjon meg az igazolt költségek százalékában meghirdetett támogatási konstrukció, legalább a jelenleg érvényes mértékkel.

Elodázhatalan a termelési volumen szinten tartása – amit a piac indokol –, és ez a minőségi fejlesztéssel kell, hogy együtt járjon. A fajtaszerkezet javítását, a korösszetételt, vagyis az ültetvényállomány megújítását kell a kormányzatnak a következő években kiemelten támogatnia, vagyis **meg kell kezdeni a III. szőlőrekonstrukciót**.

Ehhez az **alany és nemes törzsszőlő (központi és üzemi) hálózat növelése 80–100%-os támogatást, a szaporítóanyag-előállítást szolgáló berendezések és gépek, az árutermő ültetvények létesítése 60%-os szinten, normatív módon támogatottnak** kellene lennie, mivel a termelők-nél nem képződött olyan mértékű jövedelem, ami a telepítéshez szükséges.

Az állami támogatású telepítéseknek a jó ökológiai területekre kell koncentrálni, a termelők társulását is elő kell segíteni a közös feldolgozás, értékesítés végett.

Az ültetvényszerkezet korszerűsítésére a teljes körű csatlakozás után már csak korlátozottan lesz lehetőség. Ha sikerül biztosítani a 100 ezer ha-os országos termőültetvényszintet, azt csak megfelelő biológiai állapotú ültetvényhátterrel lehet kihasználni. Ezért akár derogáció révén, de gondoskodni kell a csatlakozás előtti ültetvényrekonstrukcióhoz szükséges időről és a forrásokról is.

Az árutermő ültetvényfelület meghatározása az EU felé jelentendő termelési potenciál indoklásához szükséges. Az egész országra kiterjedő pontos ültetvénykataszter sürgős elkészítése – költségvetési források igénybevételével – kiemelt feladat. Az ültetvények rendszeres ellenőrzését ki kell terjeszteni a nem támogatással telepített ültetvényekre is.

A fajtaminősítést az EU gyakorlatának megfelelően kell korszerűsíteni. Mivel a szőlő 95%-a borként értékesül, alapvető szempontként a borászati, fogyasztási értéket kell tekinteni. Nincs szükség olyan új fajtákra, melyek kiváló természeti értékek mellett csak tömegbor-előállításra alkalmasak. Az egységesebb borászati szempontú fajtaértékeléshez a mik-

rovínifikációs tevékenység jogszabályi szintű szabályozása és a bázisok kialakításának finanszírozása szükséges.

3.2. A borászati üzemek fejlesztése

Az ültetvényrekonstrukcióval együtt a borászati üzemek fejlesztése – amely a borok minőségjavítását célozza – szintén támogatandó.

A nagy tőkeszámmal telepített ültetvényekhez szükséges speciális erőgépek és géprendszerek, a modern szőlőfeldolgozási rendszerek, korszerű tárolótérek (saválló acél, barrique) kialakítása, technológiaváltás önerőből nem oldható meg.

A szőlőtermelés korszerűsítéséhez, megújításához az erő- és munkagépek kiemelt támogatása is szükséges (50%), hiszen jelentős beruházást igényel. Ennek hiányában a speciális célgépek (keskeny sorközű művelés erő- és munkagépei stb.) nem szerezhetők be, illetve a jelenlegiek nem cserélhetők korszerűbbre.

Jelenleg az ágazatban több mint 130 ezer ember foglalkozik fő-, vagy kiegészítő jövedelemszerzés céljából szőlőtermeléssel, e létszámnak mintegy 40–50%-a borkészítéssel. Az elaprózott, különböző minőségű, azonos fajtájú és termőhelyű borokból versenyképes jó minőségű végterméket előállítani nem lehet. **A feldolgozórendszer, a tárolótér és a palackozók fejlesztése, a termékpálya integrációjának ösztönzése, és a családi vállalkozások, fiatal pályakezdekő ösztönzése egyaránt szükséges.**

Ezért a vállalkozások és a termelők (alapanyag-előállítók) közös feldolgozásra és értékesítésre irányuló társulásait (pinceszövetkezetek) kiemelten indokolt támogatni.

A borászat építési- és gépberuházásai 40%-os, vissza nem térítendő támogatása, a felvett beruházási – szőlőfelvásárlás hitelének kamattámogatást, forgóeszközök ellátását biztosító hiteleknek 60%-os kamattámogatása lenne indokolt.

A nagy kapacitású pinceszövetkezeti feldolgozó, palackozó fajlagos bekerülési költsége jóval kisebb, mint a kisüzemké.

3.3. Földalapú támogatások

Fontosnak tartjuk, hogy **a szőlőültetvény is megjelenhet a földalapú támogatások körében**. Véleményünk szerint az ültetvénykultúrák esetében (szőlő, gyümölcs) az egyéves szántóföldi kultúrák esetében meghatározott támogatási mérték **4-szerese és integrált termelés esetén további 20%** támogatási tömeg meghatározását tartjuk indokoltnak.

3.4. A piacra jutás támogatása

Az ágazat jelenlegi helyzetében az EU csatlakozásig nem mondhat le az **exporttámogatásról**. Ezért **palackozott borra 30 Ft/liter, pezsgőre 30 Ft/liter a hordós asztali és tájborok esetében 12 Ft/liter** meghatározott célpiacokra meghirdetett támogatásának egész évben történő biztosítása

szükséges. Megfelelő vámtarifaszám alatt a tokaji borkülönlegességek és a 13% alkoholtartalmat meghaladó természetes palackozott borok támogatása is indokolt.

Keleti relációjú hordós export elősegítésére versenyztetéses pályázattal igényelhető keretek meghirdetését javasoljuk 12 Ft/liter értékben az alábbi kiemelt régiók esetében:

Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Ukrajna, Oroszország, Belorusszia.

2000-ben el kell készíteni egy 5–10 éves távlatot felölelő ágazati marketing stratégiát, munkát, amely differenciált eszközöket alkalmaz a különféle piacokon (távol-kelet, európai uniós országok, Balti államok, Oroszország, belföld stb.) és meg kell kezdeni a működtetését.

E programhoz szorosan kapcsolódnia kell az export szubvenció tekintetében az EU-ban elfogadott és alkalmazott **dotációs rendszer adaptálásának**.

Az elmúlt időszakban az európai és tengerentúli piacokon, a közepes árszintű kategóriában, aktív marketingtevékenységük eredményeként szembeütnően előretörték az újvilági (Ausztrália, Chile, Dél-Afrika, Új-Zéland stb.) borok. Ezzel párhuzamosan a kelet-európai régióból Bulgária és Románia is erőteljes piacszerző tevékenységet folytat. A magyar export borok 80–85%-a ugyanebben az árérzékeny kategóriában mozog.

Az O.E.C.D. (21 állam) agrártámogatási színvonala 34%-os, ezen belül az EU államoké 42%-os. Ugyanez Magyarországon 1997-ben 16% volt ismereteink szerint.

Tudatában kell lennünk továbbá, hogy az EU-államok a borgazdaság támogatását az előző évek 1 Md USD-ről 1,5 Md USD-ra tervezik megemelni. Mindezekből következik, hogy a magyar borimázs javítása és a megszerzett piaci pozíciók megerősítése végett Magyarország nem mondhat le borászati termékei direkt és indirekt piacra jutásának támogatásáról.

Ágazati téren 1993–94 óta érdemi hatást kiváltó akció nem volt. A borászati célokat szolgáló export és a marketing célú támogatások nominál- és reálértékben évről évre csökkennek.

Ez visszaköszön abban a tényben is, hogy Magyarország 1995-ben 805 ezer hl, 1998-ban már csak 470 ezer hl pezsgőt és palackozott bort exportált.

Pezsgőexportunk gyakorlati megszűnése is egyrészt a támogatások leépítésének folyamánya volt.

A csökkenő támogatás kapcsán fellépő exportpiacvesztés előbb leírt hátrányain kívül számolni kell annak belföldi hatásaival is.

Az exportra szánt bormennyiség belföldi piacon való megjelenése természetesen készletcsökkentő agrárpiaci beavatkozásokat fog indukálni.

A felvásárlási kedv csökkenése, az átvételi árak további csökkentése tovább rontja a szőlőtermesztés gazdaságosságát, ami társadalmi feszültséghez vezethet.

Mindezeket figyelembe véve azt tartjuk szükségesnek, hogy a támogatási kondíciók (támogatott termékek köre és támogatási mértékek) az EU- és a tengerentúli piacokon tárgyév során és a következő években ne csökkenjenek. Támogatandók továbbra is a **piacra jutást elősegítő** és a magyar **borok imázsát növelő marketingakciók**.

3.5. Egyéb támogatási igények

Az egyéb támogatási igények közül megemlítjük az OBI minősítési díjak további támogatásának szükségességét, kiegészítve azzal, hogy az 1000 hl éves termékkibocsátás alatti pincészetek részesülhessenek 80%-os visszatérítésben. Az 1000 hl/év feletti üzemméret esetén az 50%-os támogatási szintet tartjuk indokoltnak. Az ellenőrzés hatékonyabbá tétele, az OBI fejlesztése is indokolt. Miként fejlesztendő az oktatás, kutatás és eredetvédelem struktúrája is. Szükséges a hegyőröknek a mezőőrökkel azonos támogatása.

A **hamisított termékek** – főként a műborok – **előállításának drasztikus visszaszorítása** kiemelt feladat. Ehhez a jövedéki szabályozás ellenőrzésével együtt járó kormányzati kiadásokon túl az ágazati ellenőrző szervezetek és személyek – O.B.I., O.M.M.I., hegyközségi szervezetek nagyobb anyagi megbecsülése, jobb felszerelésük megvalósítására (pl. mágneses magrezonancia elvén működő borvizsgáló műszer üzemserű működésének mielőbbi megkezdése, izotópos eredetmeghatározásra alkalmas eljárás bevezetése) szükséges.

A jövedéki adóból képződő központi bevételekből megteremthető a hatékonyabb minőség-ellenőrzés műszaki, szervezeti, személyi problémáinak pénzügyi forrása. A minőség-ellenőrzés hatékonysága nem függhet attól, hogy az ellenőrző szervezet más tevékenységből mennyi árbevételt tud realizálni. A hatósági minőség-ellenőrzés finanszírozása költségvetési feladat.

Jelenleg egyedül az OBI jogosult ilyen minősítési tanúsítvány kiadására. Felmerül az igény ennek a hatáskörnek a decentralizálására, az OBI regionális egységeinek kialakítására. El kell indítani a vidéki, akkreditált laboratóriumi hálózat (3–5 helyen) kialakítását a belföldi borok forgalmazásának engedélyezésére.

Szükséges lehet a helyi érzékszervi minősítés feltételeinek megteremtése, a minősítő bizottságok létrehozásának, működtetésének rendeleti szabályozására.

Kellő jogi védelmet kell nyújtani a hamisítások feltáróinak és az eljáró tisztviselőknek (pl. részleges köztisztviselői státus megadása a hegybíróknak). Tovább erősítendő az OBI ellenőrzési tevékenység (személyi, technikai, anyagi források biztosítása révén).

4. Oktatás, kutatás és nemzetközi kapcsolatok

4.1. Nemzetközi kapcsolatok

Az egyre inkább nemzetközivé váló borforgalmazás révén megnő a **nemzetközi kapcsolatok fontossága**. Az információszerzés mellett az ország és szakmai imázs teremtésnek is fontos színterei a nemzetközi szervezetek.

A szőlő és bortermeletés terén szépszámmal található nemzetközi szakmai szervezetek közül jelentőségüket tekintve a következő szervezetek kiemelése indokolt:

A Párizsi székhelyű Nemzetközi Szőlészeti és Borászati Hivatal (O.I.V.), mely a világ szőlészeti és borászatának

átfogó, tudományos igényességű, koordinatív szakmai szervezete. Magyarország az O.I.V. alapító tagja.

A szintén Párizsi székhelyű Nemzetközi Bor és Párlat Szövetség (F.I.V.S.), az O.I.V.-nál szélesebb termékkörben tevékenykedik. Magyarország az utóbbi években egyre nagyobb szerepet vállal a F.I.V.S. tevékenységében.

Az Európai Bortermelő Régiók Közgyűlése (A.R.E.V.), mely 1988-ban jött létre az EU-n belüli szőlőtermesztés, borászat és borkereskedelem szabályozását, szakmai befolyásolását tekinti feladatának – a HNT részt vesz a munkában.

A közelgő EU-tagság miatt a COGECA-ban való ágazati képviselő is fontos. Lehetővé kell tenni, hogy szakembereink részt vehessenek a szakmai szervezetek rendezvényein.

4.2. A kutatás és az oktatás finanszírozása

A **szőlészeti- és borászati kutatás** gerincét az FVM Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet Kecskemét, Pécs, Eger és Budaörs, valamint a felsőoktatási intézmények ágazattal foglalkozó tanszékei adják. A regionális feladatok miatt ezek erősítése és kiterjesztése (pl. Tokaj-Hegyalja – Tarcali Kutató Állomás) fontos lenne.

A kutatások kiterjednek a termőhely, a fajta, a szőlőtermesztési és borászati technológia kutatási és fejlesztési területeire. Központi, hosszú távú program és az ehhez kapcsolódó finanszírozási rendszer hiányában a kutatás nem kellő módon szervezett, az egyes intézetek olykor nehéz anyagi gondokkal küzdenek.

A kataszteri feladatok, a szőlőfajták borvidéki minősítése az EU-normáknak megfelelő mikrovínifikációs bázis kialakítása is fontos lenne. Erősíteni kell az eredetmegjelölés és garancia intézményrendszerét.

A kutatási intézményrendszer egyben a szaktanácsadás bázisa is. Központi kutatási programok finanszírozása révén célszerű lenne alapszínten stabilizálni a kutatóintézetek működését. Kizárólag vállalkozási alapon nem biztosítható a kutatás finansziális háttere, tekintettel a szőlő-borágazat minimális tőkeerejére, csekély jövedelemtermelő képességére.

Az **oktatás** vonatkozásában a szakmunkás szintől az egyetemi szintig elaprózódott, sokféle adottságú intézményi bázis található. A kertészeti szakiskolák rendszerében oktatott szőlészeti és borászati képzés országos kiterjedtségű. A széttagolt oktatás koncentrációja, a szőlészeti és borászati ismeretek összehangolt, egymás melletti oktatása lenne a kívánatos. Az oktatás programban – az EU-országok gyakorlatának megfelelően – a menedzser jellegű ismeretek részaránya növelendő.

Kiemelt képzési feladat a vincellér-, a hegyközségi tisztviselő-, a posztgraduális és gasztronómiai képzésben jelentkezik. Ezek a területeken az iskolarendszerű képzés mellett a vállalkozási formában futó képzések is megjelentek.

Magyarországon különösen az **intézményrendszer** tekintetében sajátos a lemaradás. Egyes intézménytípusok hiányoznak (pl. Nemzeti Eredetvédelmi Intézet), vagy szerkezetük, működésük a rendszerváltást megelőző gazdasági viszonyokra szabott (pl. minősítés, hatósági ellenőrzés egyes elemi).

Váljanak áttekinthetővé az ágazaton belüli termelési és értékesítési folyamatok. Az adatszolgáltatási kötelezettség érvényesítése legyen teljes körű, miként a közcélú adatokhoz való hozzáférés lehetősége is. Ezért folytatni kell a megkezdett informatikai fejlesztéseket.

4.3. Hosszabb távra szóló támogatási, szabályozási rendszerek

A törvényi szintű szabályozás és a gazdasági jogszabályok (támogatás, adózás) esetében fontos, hogy a termékpályára résztvevői **előrelátóan, kiszámítható körülmények** között hozhassák meg stratégiai döntéseiket. Ez az EU-csatlakozás szempontjából is követelmény. Erdemesebb több időt fordítani a jogszabályi előkészítésre, hiszen a néhány hónapon belül módosítandó jogszabályok igen rossz fényt vetnek a szaktárcára, ráadásul a törvényben rögzített hibákat nem egyszerű változtatni.

A támogatási rendszer évenkénti vagy éven belüli változtatása az ágazati sajátosságokból adódóan (ültetvénykultúra, hosszú megtérülés, nagy tőkeigény) negatív hatású. A közvetlen exporttámogatás helyébe lépő EU-konform más támogatási szisztémát is folyamatosan, több év alatt, előre meghirdetett program szerint kell bevezetni. A támogatásokban rendkívül fontos a kiszámíthatóság, a hosszú távú tervezés lehetőségének megteremtése.

A jelenlegi agrártámogatás túl sok célt kíván egyszerre megvalósítani, ezért óhatatlanul felaprózja a rendelkezésre álló forrásokat. A jogszabálygyűttes nehezen áttekinthető szerkezetű, a változó határidők, a szakmai igényeket nem mindig követő szabályozási elemek, a támogatási feltételek évközi változtatásának gyakorlata sokszor a támogatásra leginkább rászorultakat zárja ki a támogatási körből. Célszerűbb lenne arra ösztönözni az agrárgazdaság szereplőit, hogy már most a távlataiban is versenyképes termékköröket fejlesszék. Ne az EU-csatlakozást követően kelljen kényszerből tevékenységi kört váltani.

Alapvető probléma, hogy más mezőgazdasági területekhez hasonlóan a szőlőtermelők tekintélyes része nem rendelkezik kellő tőkével a beruházások megvalósításához, és hitelképességük is korlátozott. Ezért jó lenne, ha az állami garanciavállalást ki lehetne terjeszteni olyan, a minőségi termék-előállítást szolgáló, kapacitásbővülést nem eredményező tevékenységekre, mint az ültetvények újratelepítése, egyes technológiai beruházások (pl. hordóvásárlás, musthűtőbeszerzés) vagy értéknövelő tárolás (fahordós érlelés, palackos érlelés).

Az agrártámogatások között többféle időhorizontú stratégiai célt kell együttesen elősegíteni:

Rövid távon:

- kezelni kell a belső piaci zavarokból (piacképtelen termék lepárlása) vagy kedvezőtlen külpiazi változások (adókedvezmények megváltozása) hatásait,
- mérsékelni kell az esetleges természeti katasztrófák (belvíz, jégverés, aszály) fellépéséből adódó jövedelemki-

esést, ösztönözni kell a termésbiztonságot növelő beruházást és a kárt mérséklő biztosítás megkötését,

- ösztönözni kell a jogkövető magatartásra (OBI minősítés díjának visszaigénylése) való törekvést.

Közép távon

- erősíteni kell a minőségi termék előállítását lehetővé tevő alapanyag-előállítás lehetőségét (szaporítóanyag-előállítás, új ültetvénytelepítés (jó termőhelyi minőségű területeken) fajtaváltás (újratelepítés), organikus termesztés, önkéntes terméskorlátozás (asztali helyett minőségi szőlő előállítás) földhasználat fenntartása (földalapú támogatás),
- támogatni kell a versenyképes termék előállítás technológiai feltételének – kapacitásbővítés nélküli – megvalósítását (tartálykapacitás átalakítása, feldolgozó rendszer cseréje, palackozóüzemek létesítése, higiéniai feltételek javítása, minőségbiztosítási tanúsítványok – pl. HaCCP, ISO 9000 – megszerzése),
- támogatni kell a kereskedelmi méretű és minőségű termék-előállítás és professzionális értékesítést eredményező termelési integrációt (pinceszövetkezet) és regionális (több borvidéket érintő) EU-konform kereskedelmi és marketingakciókat.

A jelen anyagban leírt prioritások a 2002-es távlaton túl a középtávon is érvényesek.

5. Irodalomjegyzék

- Botos E., (1999.)** Az eredetvédelem szerepe a magyar szőlő- és borszektor minőségi fejlesztésében. „Agro-21” füzetek. 28.
- Botos E. és Szabó A. [szerk.], (1996.)** Versenyképes Bor: Szakmai Továbbképzés. Jegyzet, Kecskemét
- Diófási L., (1999.)** A termőhely, a fajta és a technológiai váltás feladatai a domb- és hegyvidéki minőségi borszőlőtermelésben. „Agro-21” füzetek. 28.
- Ducsay T., Szalka P. és Jeszenszky Z.-né, (1999.)** A hatósági borellenőrzés várható fejlesztési irányai. „Agro-21” füzetek. 28.
- Eperjesi I., 1999.** A fehérborkészítési technológia fejlesztése Magyarországon. „Agro-21” füzetek. 28.
- Hajdú I.-né [szerk.], (1997.)** Bormarketing: Szőlész- borász szakirányú továbbképzés – Jegyzet. Budapest
- Harnos Zs. és Kovács L.M. [szerk.] (1998.)** Az agrárágazat közigazgatási, vállalkozási és szabályozási ismeretei II. Szőlő-bor ágazat szakirányú kérdései.
- Harnos Zs. és Szentleki K., (1999.)** Informatika a szőlő-bor ágazat minőségbiztosításában. „Agro-21” füzetek. 28.
- Kovács T., Tokaj-Hegyalja szőlőtermesztésének és borászatának fejlesztése az európai uniós tagságig.** „Agro-21” füzetek. 28. sz.
- Mikulás I., 1999.** A szőlő-bor ágazat európai uniós csatlakozására történő felkészülés, feladataink. „Agro-21” füzetek. 28.
- Pásti Gy. és Török Z., 1999.** A kékszőlő-feldolgozás fejlesztése a minőség jegyében. „Agro-21” füzetek. 28.
- Urbán A. et al., 1999.** A minőség stratégiája a szőlő-bor ágazatban. „Agro-21” füzetek. 28.